

ՎԵՐԱՊԱՏՐԱՍՎՈՂ ՈՒՍՈՒՑՉԻ

ՀԵՏԱԶՈՏԱԿԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔ

Հետազոտության թեման՝ Հաղորդակցման դերը կրտսեր դպրոցականի անձի զարգացման գործընթացում՝ խաղի միջոցով

Հետազոտող ուսուցիչ՝ *Մկենանա Ղազարյան
Դպրոց Վանանդի միջնակարգ դպրոց*

Մենքոր ուսուցիչ՝ *Լիլիթ Չալյան*

ԱՐՄԱՆՎԻՐ- 2022

Բովանդակություն 1

Ներածություն.....	3
ԳԼՈՒԽ 1: Հաղորդակցումը կրտսեր դպրոցական տարիքում հաղորդակցման մասին.....	5
1.2 Հաղորդակցման առանձնահատկությունները կրտսեր դպրոցական տարիքում	8
1.3 Կրտսեր դպրոցականի տարիքային առանձնահատկությունները.....	11
ԳԼՈՒԽ 2: Անձի զարգացումը կրտսեր դպրոցական տարիքում	15
2.2. Կրտսեր դպրոցականների հաղորդակցման հմտությունների և կարողությունների ձևավորումը ուսումնական պրոցեսում.....	18

Ներածություն

Մեր ժամանակներում մեծ ուշադրության է արժանանում կրտսեր դպրոցական տարիքը, քանզի այն համարվում է ուսումնական գործունեության առավել պատասխանատու փուլ: Կրտսեր դպրոցական տարիքում առաջատար է դառնում նոր գիտելիքների, ունակությունների և հմտությունների ձեռք բերումը, ինտենսիվորեն զարգանում և փոխվում են ձանաշղողական գործընթացները, հատկապես մտածողությունը և հաղորդակցման (հնարավորությունները/հմտությունները:

Կրտսեր դպրոցական տարիքում ձևավորվում են կայուն պահանջմունքներ ու հետաքրքրություններ, համարժեք ինքնազնահատական, զարգանում են ինքնավերահսկողության ու ինքնակարգավորման հմտություններ, իր և այլոց նկատմամբ քննադատական վերաբերմունք:

Աշխատանքի արդիականություն. Կրտսեր դպրոցական տարիքը հանդես է գալիս որպես երեխայի հոգեկան գործընթացների զարգացման սենզիտիվ շրջան: Այս տարիքում երեխայի մոտ առավելապես զարգանում են շփումը և հաղորդակցումն: Կրտսեր դպրոցականների հաղորդակցումն չափազանց հրատապ խնդիր է, քանի որ հաղորդակցման հմտությունների և կարողությունների ձևավորման աստիճանը ազդում է ոչ միայն երեխաների կրթության արդյունավետության վրա, այլ նաև նրանց սոցիալականացման և անձի ամբողջական զարգացման վրա: Հաղորդակցումն ձևավորվում և բարելավվում է սովորողների շփման գործընթացում, ինչպես դասերի ժամանակ, այնպես էլ դասերից դուրս իրականացվող գործունեության մեջ: Հաղորդակցման ազդեցությունը կրտսեր դպրոցականի ձևավորման և զարգացման գործընթացում և հաղորդակցման մակարդակը կրտսեր դպրոցականների մոտ ոչ բավարար է հետազոտված: Դրա համար անհրաժեշտություն է առաջանում հետազոտել ոչ միայն հիմնական չափանիշները, այլ նաև հաղորդակցման դերը կրտսեր դպրոցականի անձի զարգացման գործում առկա տեսանելի մակարդակները:

Աշխատանքի նպատակն է՝ մասնագիտական գրականության միջոցով ուսումնասիրել հաղորդակցական դերը կրտսեր դպրոցականի անձի ձևավորման գործընթացում:

Նպատակի իրականցման համար առաջ են քաշվել հետևյալ խնդիրները. մասնագիտական գրականության միջոցով ուսումնասիրել կրտսեր դպրոցական տարիքի առանձնահատկությունները ուսումնասիրել կրտսեր դպրոցականների հաղորդակցման ազդեցությունը անձի զարգացման գործում ուսումնասիրել հաղորդակցելան հմտությունները և կարողությունները կրտսեր դպրոցականների մոտ ուսումնադասատիրակշական գործընթացում: Ուսումնասիրել կրտսեր դպրոցականների հասակակիցների հետ շփման առանձնահատկությունները

Հետազոտության օբյեկտը կրտսեր դպրոցական տարիքի երեխան է:

Հետազոտության առարկան հաղորդակցման ազդեցությունը կրտսեր դպրոցական

տարիքի երեխայի ձևավորման գործընթացի ուսումասիրությունն է:

Աշխատանքի կառուցվածքը. աշխատանքը կազմված է բովանդակությունից, ներածությունից, երկու գլուխներից, եզրակացությունից և օգտագործված գրականության ցանկից:

ԳԼՈՒԽ 1: Հաղորդակցումը կրտսեր դպրոցական տարիքում

Գաղափար հաղորդակցման մասին

Առօրյա կյանքում, տանը, աշխատավայրում, փողոցում, մենք անընդատ գտնվում ենք հաղորդակցման իրավիճակներում, որտեղ շփվում ենք ծանոթ և անծանոթ մարդկանց հետ: Հաղորդակցման յուրաքանչյուր իրավիճակ մարդուց պահանջում է որոշակի լարվածություն, որպեսզի նա պահպանի մի շաբթ նորմեր և կանոններ, իրականացնի հաղորդակցման նպատակը և կառավարի հարաբերությունները; [5, էջ 286]:

Հաղորդակցման այուբեկտները մարդիք են: Հաղորդակցում կարող է տեղի ունենալ առնվազն երկու և ավելի մարդկանց միջև: Հաղորդակցվում են առանձին մարդիկ՝ այուբեկտները, իսկ այդ հաղորդակցության բնույթը կախված է այն բանից, թե ինչպիսի հարաբերություն գոյություն ունի նրանց միջև:

Հաղորդակցումը բարդ գործնթաց է, որն ունի իր կառուցվածքը, բաղադրատարերը, մեխանիզմները գործնթացային փուլերը և կողմերը:

Հաղորդակցման գործնթացի կառուցվածքային տարրեր են՝
հաղորդակցության այուբեկտները,
հաղորդակցման միջոցները,
հաղորդակցվողների պահանջմունքները, շարժառիթները և նպատակները,
հաղորժակցման ընթացքում փոխներգործության ու փոխագդեցության, ընկալման ու
փոխըմբռնման մեխանիզմները, հաղորդակցման արդյունքները [5, էջ 296]:

Ըստ Վ.Մյասիշչի՝ իրականության նկատմամբ անձի հարաբերություններում գերակա է երեք ուղղություն՝ ա) հարաբերություն մարդկանց նկատմամբ, բ) հարաբերություն ինքն իր նկատմամբ, զ) հարաբերություն արտաքին աշխարհի առարկաների նկատմամբ: Այս երեք ուղղություններից անձի ձևավորման գործնթացում որոշիչ է հատկապես մարդկանց նկատմամբ հարաբերությունը, որովհետև անձը մարդկանց հետ ունեցած փոխհարաբերություններում ոչ միայն բավարարում է իր պահանջմունքները, այլև կարգավորում է իր վարքը [1, էջ 169]:

Հաղորդակցման միջոցները կարող են լինել խոսքային <վերբալ՝ բանավոր կամ գրավոր> և ոչ խոսքային <ոչ վերբալ>: Բնականաբար, հաղորդակցման ընթացքում, իր դերով և նշանակությամբ, առանձնանում է խոսքային միջոցը, որովհետև վերջինս բնորոշ է միայն մարդկանց և, բացի դրանից, հանդես է գալիս որպես ամենաուժեղ գրգիչ: Հաղորդակցվողների պահանջմունքներից, շարժառիթներն ու նպատակները հաղորդակցման գործնթացի անհրաժեշտ տարերն են: Հաղորդակցվելը մարդկանց հիմնական պահանջմունքներից է, որի իրականացումը կապված է նրանց մոտիվների, շահերի ու հետաքրքրությունների հետ: Յուրաքանչյուր հաղորդակցական գործունեություն հետապնդում է որոշակի նպատակ և կոչված է լուծելու մարդկանց հուզող խնդիրները, բավարարելու նրանց

գոյաբանական, հոգևոր ու նյութական պահանջմունքները:

Հաղորդակցումն իրականացվում է մի շարք կարևոր գործառույթներ.

Դրա միջոցով մենք բավարարում ենք մեր հաղորդակցվելու պահանջմունքը
Մենք հաղորդակցվում ենք,որպեսզի պահենք և կատարելագործենք մեր
ինքնաճանաշողությունը:Դրա միջոցով մենք կատարում ենք մեր սոցիալական
պարտականությունները,

Հաղորդակցման միջոցով կառուցում ենք մեր փոխարաբերությունները,

Դրա շնորհիվ մենք կատարում ենք տեղեկատվության փոխանակում,

Մենք հաղորդակցվում ենք,որպեսզի ազդենք ուրիշների վրա:

Հաղորդակցությունը կարող է լինել միջանձնային և ներանձնային,ներխմբային ու
միջխմբային:Միջանձնային հաղորդակցումը երկու և ավելի մարդկանց միջև տեղի
ունեցող փոխարաբերությունն է:Ներանձնային հաղորդակցումը տեղի է ունենում
միևնույն անձի ներսում՝նրա տարբեր <<Ես>>-երի երկխոսության արդյունքում:

Ներխմբային հաղորդակցման դեպքում իրար հետ հաղորդակցվում են միևնույն
սոցիալական,էթնիկական,մասնագիտական խմբին պատկանող մարդիկ,իսկ
միջխմբայինի դեպքում՝ տարբեր խմբերին պատկանող անձինք:

Հաղորդակցության տիպերից են՝ ձևական/պաշտոնական/, ոչ ձևական, գործարար,
մանիպուլյատիվ, գերծառութային-դերային միջանձնային,
հոգևոր,տոնական,սովորական և այլն: Դիտարկենք որոշ տիպեր՝զույգ
հակադրությունների տեսքով.

Գործարար ու խաղային հաղորդակցություն,

Գործառութադերային և միջանձնային,

Հոգևոր և օգտապաշտական'

Ավանդական ու նորարարական

Տոնական ու սովորական

Հաղորդակցման մորելներն են՝գծային մորելում, ֆիզիկական
<<աղմուկ>>,ինտերակտիվ մորելում, ձանաշղական մորել, համոզող մորել և այլն:
Տեղեկատվական հաղորդակցումը մանկավարժական հաղորդակցման գերակշիռ
մասն է: Դրա էությունը այն է,որ հաղորդակցության մասնակիցները միմյանց
ուղարկում են հաղորդումներ,փոխանակում տարբեր բնույթի
տեղեկություններ,միմյանց միջև հաստատում կապեր ու հարաբերություններ,որոնք
անմիջական կամ միջնորդավորված ազդեցություն են թողնում իրենց
մտածելակերպի ու գործելակերպի վրա:

Ինտերակտիվ հաղորդակցումը գործընթաց է,որի ժամանակ հաղորդակցման
մասնակիցների միջև հաստատվում են տարբեր բնույթի
կապեր,փոխարաբերություններ,քննարկվում և լուծվում են համատեղ
հետաքրքրություն ներկայացնող խնդիրներ, և այդ ընթացքում մասնակիցներն
ազդում են մեկը մյուսի գործողությունների ու վարքագծի վրա:

Պերցեպտիվ/ընկալման/ հաղորդակցման ընթացքում մարդիկ ոչ միայն
շփվում,փոխարձում և փոխանակում են տեղեկություններ,այլև

ուսումնասիրում,ընկալում և գնահատում են միմյանց և մեկնաբանում բացատրում միմյանց վարքագծի պատճառները:

Հազորդակցման արդյունավետության պայմաններից են մասնակիցների՝ միմյանց հետ շփվելու, կապեր ստեղծելու ընդունակությունը,հաղորդակցական համատեղելիությունը հարմարվածությունը:Տարբեր իրավիճակներ թելադրում են վարքագծի որոշակի ոճեր, և տարբեր իրավիճակներում մարդիկ իրենց դրսերում են տարբեր կերպ: Եթե մարդու ինքնադրսերումը չի համապատասխանում իրավիճակին, այն դժվարացնում է հաղորդակցումը: Հաղորդակցության արդյունավետության ապահովման գործում կարևոր նշանակություն ունի նաև հաղորդակցման ոճը: Հաղորդակցման ոճը մարդու վարքագծի անհատական կայուն ձև է,որը դրսերվում է փոխգործունեության բոլոր պայմաններում՝անձնական ու գործարար հարաբերություններում, սոցիալական ուերերի իրականացման ընթացքում[5,էջ296-338]:

1.2 Հաղորդակցման առանձնահատկությունները կրտսեր դպրոցական տարիքում

Մարդու համար ամենօրյա շփումը այլ մարդկանց հետ անհրաժեշտ է ինտելեկտուալ և բարոյական զարգացման համար: Անձի ինտելեկտուալ և անհատական զարգացման համար շվման տարբեր տիպեր կան՝ անձնական և գործնական, ձանաչողական և նյութական, պլանավորված և նպատակային, կենսաբանական և սոցիալական, ինքնաբուիս և միջնորդված, վերբալ և ոչ վերբալ: Հաղորդակցումը մեծ նշանակություն ունի մարդու հոգեկանի ձևավորման, նրա զարգացման, ողջամիտ և կուլտուրական վարքի կայացման գործում[11, էջ 511-513]: Ինչպես նշում է Ա.Բողայովը, հաղորդակցման այուբեկու կարող է լինել նա, ով այս կամ այն չափով գիտակցում է իր դերը հաղորդակցման մեջ, ունի մարդկանց հետ արդյունավետ հաղորդակցվելու կարողություններ[6, էջ 10]: Միայն ֆիզիկական ու մտավոր կարողությունները բավական չեն հաղորդակցման համար: Անհրաժեշտ է, որ երեխան ունենա հաղորդակցական պատրաստվածություն, այսինքն՝ տիրապետի հաղորդակցման անհրաժեշտ կարողությունների ու հմտությունների, որ ունենա հաղորդակցական ունակություններ և կառողանա հաղթահարել միջանձնային հաղորդակցման խոչընդոտները:

Հաճախ երեխան, նախադպրոցական տարիքում չունենալով հաղորդակցական ունակություններ, դպրոցում պարզապես չի կարողանում ինքնադրսելորվել: Այս տեսանկյունից հաղորդակցական ակտիվության խթանման գործընթացում կարևոր նշանակություն ունի հաղորդակցական խոչընդոտների հաղթահարումը: Մանկավարժական հաղորդակցման մեջ արգելակման հիմնական պատճառն ինքնավստահության պակասն է, որը հաղորդակցման կարողություններին ու հմտություններին ոչ բավարար տիրապետման հետևանք է: Արգելակման հաջորդ հիմնական պատճառներից է գնահատականի՝ թվանշանի գործոնը: Տեղին է նշել, որ հաճախ գնահատականը անդրադառնում է նաև երեխայի ներընտանենական միջանձնային փոխհարաբերությունների վրա:

Մնացած խոչընդոտները պայմանավորված են հաղորդակիցների՝ մանկավարժի և համադասարանցինների հետ ունեցած փոխհարաբերություններով, թե որքանով են բավարարվում երեխայի հետաքրքրությունները, զարգանում է հաղորդակցման պահանջմունքները: Այստեղ կարևոր նշանակություն ունենմանկավարժի հաղորդակցական պատրաստվածությունն ու գործիմացությունը:

Հաղորդակցումը պետք է կապված լինի երեխանների հետաքրքրությունների, հակումների, հնարավորությունների հետ: Միայն երեխայի հետաքրքրություններին համապատասխան և հույզերի հետ կապված ուսումնադասատիրակչական գործընթացը կարող է հաղթահարել երեխայի ձանձրույթը և ապահովել սյուբեկտայնության հավասար մակարդակներ բոլորի

համար:

Այսպիսով, հաղորդակցական ակտիվության խթանումը պայմանավորված է միջանձնային խոչընդոտների հաղթահարմամբ, երեխայի հաղորդակցական ունակությունների ձևավորմամբ ու դրսուրմամբ:

Ինչպես նշում է Ռ. Կետելը, կարողությունները կամ ունակությունները կատարելագործում են անձի կառուցվածքի մեջ մտնող որակները:

Հաղորդակցական ունակությունները նպաստում են հաղորդակցական ակտիվության դրսուրմանը և հաղորդակցական որակի կատարելագործմանը: Այդպես երեխաննաև գիտակցում է իր դերը հաղորդակցման մեջ: Ձեավորվում է հաղորդակցական սկզբնական ակտիվության:

Ակտիվությունն ընդհանրապես դիտարկվում է որպես անձնային որակ, որը դրսուրվում է գործունեության նկատմամբ հարաբերության՝ պատրաստության, ինքնուրույնության ձգտման, որը իրականացման որակի, նպատակին հասնելու արդյունավետ ուղիների ընտրման մեջ, խոսքային ակտիվությամբ, իսկ հաղորդակցական ակտիվության աղբյուրը՝ հաղորդակցման պահանջմունքի մեջ:

Համաձայն Ա. Մասլոուի մշակած պահանջմունքների աստիճանակարգի, եթե չի ձևավորվում հաղորդակցման պահանջմունքը, եթե ճնշվում է ինքնադրսուրումը, և անձը չի կարողանում ինքնաբացահայտվել, ինքնափացվելհաղորդակցման մեջ, ապա կարող է արգելակվելանձի զարգացումը: Հաղորդակցական ակտիվությանը կապված է հաղորդակցման պահանջմունքի բավարարման հետ, և հաղորդակցական ակտիվության զարգացումը նպաստում է նաև հաղորդակցման պահանջմունքի փոխակերպման: Այսինքն՝ հաղորդակցական ակտիվությունը դառնում է ներքին հոգեվիճակ, գործունեության դրդապատճառ և անձնային որակ [1, էջ 171-174]: Հասակակիցների հետ հաղորդակցումը երեխաններին տալիս է այն, ինչ սկզբունքորեն չի կարող տալ մեծահասակների հետ ասիմետրիկ հաղորդակցությունը: Պարզվում է, եթե երեխան շփում է այլ երեխաների հետ նրանք երեխայություն, հիմարությունն են անում, իրենց պահում են ոչ լուրջ, սովորական, նրանք ձեռք են բերում ինքնավարություն, անկախություն քան մեծերի հետ հաղորդակցման ժամանակ: Սակայն անհրաժեշտ չէ իդեալականացնել երեխանների հաղորդակցությունը և շափազանցնել մանկական հաղորդակցման գերակայությունը մեծերի հետ շփումից: Հասակակիցների հետ շփումը հանդիսանում է հիմք հետազայում մեծերի հաղորդակցման համար [15, էջ 80-83]:

Ուսուցի հետ կրտսեր դպրոցականների հաղորդակցման միջոցով կազմակերպվում է դպրոցում երեխանների ուսումնական և արտադասարանական գործունեությունը: Ուսուցի հետ հաղորդակցումը տեղի է ունենում այնպիսի դրդապատճառների հիման վրա, ինչպիսիք են գործնական <որտեղ իրականացվում են կողմերի իրավունքները և պարտականությունները> և անձնական <որտեղ իրականացվում է հաղորդակցման գործընթացը>: Առաջին դասարանցիների և ուսուցի

հաղորդակցումը տեղի է ունենում գերիշխող դրական վերաբերմունքի ֆոնի վրա: Առաջին դասարանցիների մեծամասնությունը ֆրական է վերաբերբում ուսուցչին և անվերապահորեն ձանաշում է ուսուցչի հեղինակությունը: Ուսուցչի հետ գաղորդակցումը մեծ ազդեցություն է թողնում կրտսեր դպրոցական աշակերտի վրա: Ուսուցիչը կարող է օգնել երեխային հաղթահարել խնդիրները և դժվարությունները, բայց կարող է նաև իր շփոթված ռեակցիանների շնորհիվ ավելի խորացնել խնդիրը: Կարելի է ասել, որ, եթե երեխան բարենպաստ, վստահելի հարաբերություններ ունի ուսուցչի հետ, ապա կրթության և վարքային խմբիրները կլուծվեն: Եթե երեխայի և ուսուցչի միջև ի սկզբանե ձևավորվել են բացասական վերաբերմունք, անտիպատիա, ապա կրտսեր դպրոցական տարիքին բնորոշ տարիքային հատկանիշները կարող են դառնալ սուր, ինչը, բնականաբար, բացասաբար կանրադառնա իր անձնական զարգացման վրա: Ընդհանուր առմամբ տարրական դպրոցի ուսուցիչը, իր հեղինակության շնորհիվ, մեծ ազդեցություն ունի տարրական դպրոցական տարիքի երեխայի անհատականության ձևավորման վրա: Հատկապես եթե կրտսեր դպրոցական տարիքում մանկավարժը չի կարողանում կողմնորոշել և նպաստել նրա հաղորդակցական ունակությունների կառուցողական ինքնակազմակերպմանը, ապա հետազոտմ, երբ երեխան իր հետաքրքրությունները սկսում է փնտրել դպրոցից և ընտանիքից դուրս, նրա անձի զարգացումը ընթանում է տարերայնորեն, և նա դառնում է անկանխատեսելի[9 էջ 9]:

1.3 Կրտսեր դպրոցականի տարիքային առանձնահատկությունները

Ըստ Դ. Բ. Էլկոնինի առաջադրած անձի հոգեկան գործընթացների զարգացման տարիքային պարբերացման կրտսեր դպրոցական տարիքը ընդգրկում է 6.7-10.11 տարեկանը:

Կրտսեր դպրոցական տարիքը անձի կայացման կարևորագույն փուլերից մեկն է, որի ընթացքում տեղի է ունենում անհոգ մանկությունից անցում այնպիսի մի շրջանի, երբ անհրաժեշտություն է ծագում նոր դերեր կրել, պատասխանատու լինել, տարբեր պահանջներ իրականացնել: Այս շրջանում հակասության մեջ են մտնում երկու հիմնական դրդապատճառ՝ անհրաժեշտության և ցանկության: Մի կողմից, առաջնորդվելով անհրաժեշտության պահանջմունքով, երեխան բացահայտում է հասուն կյանքը, իսկ մյուս կողմից, դրդված լինելով ցանկության պահանջմունքով, երեխան ցուցաբերում է այնպիսի վարք, որը վերադարձնում է իրեն մանկության աշխարհ, որտեղ ամենը ապահով է, ծանոթ, իրականանալի, չկան որոշակի պարտականություններ և պահանջներ: Մի կողմից, երեխան իմպուլսիվ է, անհանգիստ, ունի ոչ կայուն ուշադրություն, իսկ մյուս կողմից, քանի որ նրա մոտ արդեն ձևավորվում է պահանջմունքների նոր մակարդակ, նա սկսում է գործել, առաջնորդվելով որոշակի նպատակներով, արժեքներով, զգացմունքներով: Կրտսեր դպրոցականի զարգացման ընթացքում հստակ երևում են զարգացման որակական փոփոխություններ: Երեխայի հոգեկան զարգացման կենտրոնում է հայտնվում կամածինության ձևավորումը /պլանավորում, գործողությունների զարգացման ծրագիր, վերահսկողության իրականացում/:

Այս տարիքի երեխայի զարգացման հիմնական բնութագրերից է այն, որ թեև կտրուկ փոխվում է գործունեության հիմնական ձևը, դեռևս պահպանվում է խաղալու պահանջմունքը: Այդ իսկ պատճառով դպրոցական կյանքի սկզբնական շրջանում չափազանց կարևոր է ուսումնական գործընթացում խաղային կենսնտների առկայությունը, ինչը մեծացնում է երեխայի հետաքրքրությունը ուսման հանդեպ: Մեծ է նաև շարժվելու պահանջմունքը, հետևաբար, ուսուցիչը ուսումնական գործընթացը կազմակերպելիս պետք է կիրառի շարժողական խաղեր, որոնք նպաստում են երեխայի ուշադրության զարգացմանը, կենտրանանալու կարողությանը: Ուսուցիչը նաև կարող է հմտորեն կազմակերպել լերեխաների հանգիստը՝ ներառելով խաղեր և շարժողական վարժություններ, որոնց ընթացքում երեխան լիցքաթափվում է և կարողանում արդյունավետ շարունակել ուսումը:

Կրտսեր դպրոցականի համար նաև չափազանց կարևոր է նոր տպավորություններ ստանալու պահանջը, որի հիման վրա ձևավորվում են գիտելիքներ, կարողություններ և հմտություններ ձեռք բերելու պահանջը: Այս պահանջը առաջնորդում է երեխայի զարգանալու, դրդապատճառների նոր համակարգ ձևավորելու ընթացքը: Ողջ համակարգում կարևոր դեր են խաղում սոցիալական դրդապատճառների ձևավորումը, որը ի հայտ

Է զալիս 2-3 դասարաններում: Աշակերտի համար կարևորվում են ուսուցչի գովասանքը, գնահատականը, ավելի ուշ հասակակիցների կարծիքը իր անձի վերաբերյալ: Այս ամենը նպաստում է երեխայի կողմից սոցիալական իր նոր դերերի գիտակցմանը, իր Ես-ի ինքնահաստատմանը: Երեխայի դրդապատճառների առաջացման, հետաքրքրության պահպանման, Ես-ի ինքնահաստատման գործընթացում չափազանց կարևորվում է ուսուցչի դերը:

Կրտսեր դպրոցականի մոտ առաջնային են նաև բարոյական դրդապատճառների ձևավորումը, ինչում կարևոր դեր է նխադում իդեալների ձևավորումը, որոնք կրում են շատ հստակ բնույթ /հիմնականում տարբեր գրքային կամ հեռուստատեսային հերոսներ/, փոփոխական են և ազդում են իրենց արտաքին կողմերով: Կրտսեր դպրոցի առաջին տարիներին ուսուցիչը երեխայի համար միակ և անկոտրում հեղինակությունն է: Աշակերտի շփումը հիմնականում ուղղված է նրան, համադասարանցիներին նա ընդունում է ուսուցչի միջոցով, արժենորում է այն համադասարանցիներին, ում գնահատում է ուսուցիչը: Այդ պատճառով, ուսուցիչը որպես հեղինակություն կարող է ուղղորդել երեխայի հասարակական շփումները: Հետզհետեւ մեծանում է հասակակիցների հետ շփվելու պահանջը, որի բավարարման ընթացքում երեխան սկսում է հասկանալ առկա կանոնները, միջանձնային շփման նրբությունները:

Ուսումնական	գործունեությունը	փոխում	է	
երեխայի զգացմունքների բովանդակությունը, նրանք դառնում են ավելի գիտակցված և զապված: Դրական զգացմունքերը այժմ առաջանում են որ միայն հաճելի խաղ խաղալուց և հաճույք ստանալուց, այլ որոշակի մտավոր գործունեություն կատարելուց, դժվարություններ հաղթահարելուց, մրցակցությունից: Երեխան ծանոթանում է կյանքի տարբեր սոցիալական դերերի, նրա մոտ զարգանում են բարոյական զգացմունքները: Տեղի է ունենում առկա բարոյական նորմերի, կանոնների ինստենսիվ ներքնայնացնում: Այս գործընթացում կարևորվում է մեծահասկակի դերը, որը կարող է ներկայացնել երեխային ընդունելի վարքածեր, նորմեր, կանոններ, զարգացնել բարոյական ինքնագիտակցությունը: 8-9 տարեկանում ի հայտ է զալիս զգացմունքների տարբերակում՝ վատն ու լավը փախարինվում են տարբեր զգացմունքների գիտակցմամբ և արտահայտմամբ: Զարգանում են ինտելեկտուալ զգացմունքները՝ հետաքրքրությունը, զարմանքը, կասկածը,	ձանաշման	հաճույքը	և	այլն:
Կրտսեր դպրոցական տարիքի հիմնական նորագոյացություններից է գործողությունների կամածինության զարգացումը, որը բավական երկարատև գործընթաց է և սկսվում է ուսումնական գործունեության ընթացքում: Զնավորվում է կամքը, որը անընդհատ գործընթաց է, քանի որ ուսումնական գործունեության ողջ ընթացքում երեխայի առջև դրվում են նորանոր նպատակներ: Սկզբնական շրջանում կամքի ձևավորումը մեծապես պայմանավորված է արտաքին պայմաններով՝ պահանջներով, ցուցումներով, օրինակներով, սակայն զարգացման ընթացքում երեխան սկսում է առաջնորդվելով սեփական պահանջներով, ցանկություններով,				

ձգտումներով: Կարևորագույն բնութագրերից է ինքնուրույնությունը, որին դրդում են մեծահասակները:

Իմացական ոլորտի զարգացում: Ուսումնական գործունեության համար կարևոր իմացական գործընթացներից է հիշողությունը: Աշակերտին անհրաժեշտ է մտապահել լմեծ քանակությամբ ինֆորմացիա և վերարտադրել այն: Չտիրապետելով հատուկ հմտությունների, երեխան հիշում է մեխանիկորեն, սակայն մեծ քանակ ինյութի մտապահման դեպքում դա հետզհետե դժվարանում է: Ուսուցիչը օգնում է երեխային կիրառել մտապահման որոշակի հմտություններ՝ իմաստավորված մտապահում /իմաստային տարրերի բաժանում, իմաստային խմբավորում, համեմատություն և այլ/ և վերարտադրման հնարներ: Երեխան սկզբնական փուլում դժվարանում է մտապահվող նյութի մեջ իմաստային տարրեր առանձնացնել, ինչը անհրաժեշտ է հմտացնել սկսած տարրեր նկարների և փոքր տեքստերի մտապահման գործընթացից:

Ուսումնական գործընթացը, գիտելիքների, հմտությունների, կարողությունների ձեռքբերումը ենթադրում է աշակերտի ինքնակառավարում, ինչը հնարավոր է իրականացնել լավ զարգացած կամածին ուշադրության դեպքում: Ուսման սկզբնական շրջանում երեխային գրավում է երևույթների միայն արտաքին կողմը, իսկ ուսուցիչ դերը կայանում է նրանում, որ պարբերաբար սովորեցնի ոլիտողականությանը, երևույթների էռթյան ըմբռնմանը, հասկացմանը և այլն [2,էջ 35]:

Նպատակահարմար է, օրինակ, խնդրել երեխային ստուգել իր ընկերոջ կամ իր գրածը, համեմատել լսկզբնական նյութի հետ, զննել և մտապահել առարկաների կորևոր բնութագրերը և այլն: Ուսումնական գործունեությանը ն թացքում մեծահասակների օգնությամբ երեխայի մոտ զարգանում են ուշադրության բաշխումը և տեղափոխելիությունը:

Այս տարիքում առաջնային պլան է մղվում մտածողության զարգացումը: Այն դառնում է առավել տրամարանական, ինքնուրույն, ձկուն: Առաջին տարիներին այն դեռևս պատկերավոր բնույթ է կրում, սակայն ուսումնական գործունեությունը ստիմուլացնում է վերացական մտածողության զարգացումը, երբ հստակ արտաքին առարկաների հետ գործ ունենալուց երեխան անցում է մտավոր պլանում գործողությունների կատարմանը: Կարևոր դեր են խաղում գիտական հասկացությունների ձևավորումը, որն ընթանում է ֆունկցիոնալ հատկանիշների առանձնացումից մինչև էական հատկանիշների առանձնացումը: Գիտական հասկացությունների ձևավորման գործընթացում զարգանում են երեխայի մտածողության բոլոր գործընթացները:

Կրտսեր դպրոցական տարիքում ինտենսիվ զարգանում և հարստանում է երեխայի խոսքը: Ուսուցիչը կարող է օժանդակել այս գործընթացին՝ ապահովելով հարուստ խոսքային միջավայր /գրքերի ընթերցում, ֆիլմերի դիտում, խոսքի ունկնդրում/; ստեղծելով դասաժամերին արտահայտվելու և շփվելու հնարավորություններ; ձևավորելով բավարար բառապաշտը; ձևավորելով գեղեցիկ

խոսք օգտագործելու պահանջմունք և այլ: Այս տարիքում նաև ձևավորվում է զրավոր խոսքը, որը բավականաշափ ծանր, երկարատև և կամային ճիգեր պահանջող գործունեություն է:

Կրտսեր դպրոցականի կյանքում վերոհիշյալ փոփոխություններից բացի հարկ է նաև նշել, որ երեխայի կրտսեր դպրոցական տարիքին անցումը ընթանում է ճգնաժամային իրավիճակներով, որը կոչվում է 7 տարեկանի ճգնաժամ:

Լ.Վիգորտսկին այս ճգնաժամի հիմնական ախտանիշներն է համարում անմիջականության, նախվության կորուստը, կամակորությունը, սեթևեթանքը, : Ճգնաժամի կարևորագույն առանձնահատկությունը, ըստ նրա, <<...երեխայի անձնավորության ներքին և արտաքին ոլորտների տարբերակումն է>>: Երեխան այս տարիքում սկսում է իմաստավորել սեփական ապրումները, ինչի շնորհիվ փոխվում է նրա վերաբերմունքը սեփական անձի նկատմամբ:

Ա. Ն. Լեռնտեր 7 տարեկանի ճգնաժամը բացատրում է նոր առաջատար գործունեությանը և դրանով պայմանավորված նոր սոցիալական հարաբերություններին անցնելու վաղաժամ կամ ուշացած լինելու հանգամանքով, եթե երեխան ժամանակին անցնում է գործունեության նոր տեսակին, այսինքն հոգեբանորեն պատրաստ է լինում նոր գործունեությանը, ճգնաժամն ի հայտ չհ գալիս[4. Էջ 43]:

Այսպիսով, կարելի է փաստել, որ կրտսեր դպրոցական տարիքում երեխանները ունենում են հետևյալ ձեռքբերումները՝

իմացական ոլորտի զարգացում

աֆեկտիվ-պահանջմունքային նոր մակարդակի ձևավորում, ինչը թույլ է տալիս գործել ոչ թե անմիջականորեն, այլ առաջնորդվելով հստակ գիտակցված նպատակներով, բարոյական նորմերով և արժեքներով;

հարաբերականորեն կայուն վարքածների ձևավորում

երեխայի սոցիալական ուղղվածության զարգացում:

ԳԼՈՒԽ 2:

Անձի զարգացումը կրտսեր դպրոցական տարիքում

6-7 տարեկանում նա սպասում է իր կյանքի առաջին խոշոր փոփոխությանը: Դպրոցական տարիքին անցումը կապված է իր գործունեության, հաղորդակցման եւ այլ որոշակի փոփոխությունների հետ: Առաջատար գործունեություն է դառնում ուսումը, կյանքը փոխվում է, նոր պատասխանատվություններ են առաջանում, հասակակիցների հետ նոր հարաբերությունների հաստատում: Դպրոցը պետք է ներառի իր աշակերտներին ողջամտորեն կազմակերպված, նրանց համար արդյունավետ աշխատանք, որի կարեւորությունը անհատի անձնական հատկությունների ձեւավորման մեջ անհամեմատելի է: Կրտսեր դպրոցական տարիքը ստեղծում է մեծ հնարավորություններ անձի բարոյական որակների և դրական գծերի ձևավորման համար:

Բարոյական վարքի հիմքը դրվում է դպրոցում կրտսեր դպրոցական տարիքում[13. Էջ111]:

Երեխայի՝ դպրոց ընդունվելու փաստը հատկանշվում է իմացական գործընթացների զարգացման նոր մակարդակի անցմամբ անձնային աճի համար բարենպաստ նոր պայմանների ստեղծմամբ: Այդ տարիքում անձնավորության զարգացման վրա ազդում են ոչ միայն ուսումնական, այլև գործունեության մյուս տեսակները՝ իսպանական, հաղորդակցումը և աշխատանքը: Ուսումնառության գործընթացում ուսումնական և գործունեության մյուս տեսակների միջոցով վաստիճանաբար ձևավորվում են կրտսեր դպրոցականի անձնային որակները, որոնք շարունակում են զարգանալ նաև հետագայում:

Կրտսեր դպրոցական տարիքին բնորոշ է անսահման վստահությունը մեծահասակներին <հատկապես ուսուցիչներին>: Այս տարիքի երեխաններն ամբողջությամբ ընդունում են մեծահասակի հեղինակությունը և անվերապահորեն հավատում նրա գնահատականին:: Կրտսեր դպրոցականները համեմատաբար լսող են, կատարող, և դա դրսետրվում է ինչպես վարքում, այնպես էլ ուսումնառության գործընթացում: Նրանք ընդունում են այն ամենը, ինչը նրանց սովորեցնում են: Երեխանները մեծ հետաքրքրությամբ ու հաճույքով տիրապետում են նոր գիտելիքների, կարողությունների և հմտությունների: Կրտսեր դպրոցականների ուսումնական հաջողությունների կարևոր աղբյուրը նմանակման կարողությունն է: Նրանք գրեթե նույնությամբ, երբեմն առանց հասկանալու կրկնում են ուսուցի դատողությունները, բերված օրինակները և այլն: Այս տարիքի երեխանները առանձնապես հակված չեն մտածելու դժվարությունների և բարդությունների մասին: Ուստի կարևոր է նրանց կողմից հաջողության հասնելու գիտակցված նպատակադրումը և դրան հասնելու համար վարքի կամային կարգավորումը:

Այս տարիքից աշակերտների մեջ սկսում է դրսետրվել կարևոր որակ՝ պարտքի գիտակցված զգացումը, որը դեռևս բավականաշատ կայուն չէ: Եթե քիչ են խրախուսքում երեխան հաջողությունները և ավելի շատ պատժում են նրան

անհաջողությունների համար,ապա նրա մեջ ձևավորվում և ամրապնդվում է անհաջողություններից խուսափելու դրդապատճառը:Իսկ հակառակ դեպքում ձևավորվում է հաջողություններին հասնելու դրդապատճառը:

Հետազոտությունները ցույց են տալիս,որ կրտսեր դպրոցականի պատկերացումներն <<ինքն իր մասին>> սերտորեն կապված են սեփական անձի նկատմամբ վերաբերմունքի, այսինքն՝ ինքնազնահատականի հետ:Այստարիքում երևան են գալիս տարբեր տիպի ինքնազնահատականներ,որոնք կարող են համարժեք՝ բարձր և ցածր լինել:

Աղեկվատ/համարժեք/ ինքնազնահատականով երեխաններն ակտիվ են, աշխույժ,հաղողակցվող,առանձնանում են հումորի սուր զգացումով և այլն: Նրանք կարողանում են վերլուծել սեփական արարքները, առանձնացնել գործողության դրդապատճառը,մտածել իրենց մասին:

Ցածր ինքնազնահատական ունեցող երեխանները ներամփոփ են: Նրանք կենտրոնանում են սեփական թուլությունների վրա:Նրանց բնականոն զարգացմանը խանգարում են բարձր ինքնաքննադատությունը և անվստահությունը:

Բարձր ինքնազնահատականով երեխանները գերազնահատում են իրենց հնարավորությունները,գործունեության արդյունքները և անձնային որակները:

Նրանք ընտրում են այնպիսի առաջադրանքներ,որոնք իրենց ուժերից վեր են:

Կրտսեր դպրոցականի կայուն ինքնազնահատականով ձևավորվում է նրա հավակնությունների մակարդակը; Ինքնազնահատականի ձևավորման գործում գերակշռում է ուսումնական գործունեությունը՝ որպես հասարակայնորեն գնահատվող երևույթ: Կրտսեր դպրոցականի ինքնազնահատականը ձևավորվում և անհրաժեշտության դեպքում շտկվում է ուսումնական գործունեության ընթացքում՝ երեխանների միջև նոր հարաբերությունների հաստատման պայմաններում: Ուսումնական գործունեության ընթացքում կրտսեր դպրոցականը պետք է ինքնուրույն նպատակներ առաջարի և վերահսկի սեփական վարքը:

Կրտսեր դպրոցական տարիքում կատարելագործվում են երեխայի երկու կարևոր անձնային որակները՝ աշխատասիրությունը և ինքնուրույնությունը: Կրտսեր դպրոցականների ինքնուրույնությունը հարաբերակցվում է մեծերից նրանց կախվածության հետ: Այս տարիքը կարող է դառնալ բեկումնային այս կամ այն որակի ձևավորման առումով: Երեխանների մեջ ինքնուրույնություն զարգացնելու նպատակով անհրաժեշտ է նրանց հանձնարարել գործեր, որպեսզի նրանք ինքնուրույն կատարեն դրանք: Ուսումնական գործունեության ընթացքում փոխվում է երեխանների հույզերի բնույթը, և տեղի է ունենում դրանց հետագա զարգացումը: Երեխանների հույզերի վրա ազդում են վարքի նոր կանոնների ու նորմերի յուրացումը, ուսումնական գործունեության հետ կապված պահանջների համակարգը,կամածին ուշադրությունը և հիշողությունը: Կրտսեր դպրոցականներն ավելի հավասարակշռված են, քան նախադպրոցականներն ու դեռահասները: Նրանց հատուկ է տևական, կայուն, ուրախ ու աշխույժ տրամադրություն: Կրտսեր դպրոցական տարիքում որոշ երեխանների մեջ նկատվում են բացասական աֆեկտիվ

վիճակներ,որոնք կարելի է բացատրել հավակնությունների մակարդակի և դրանց բավարարման հնարավորությունների միջև անհամապատասխանությամբ։ Երբ երեխան դպրոց է հաճախում, զգալիորեն մեծանում է նրա շփման ոլորտը, փոխվում է հաղորդակցման բովանդակությանը։ Հաղորդակցման բովանդակությունն առանձնանում է մեծահասակների հետ գործնական շփմամբ։ Ակզբնական շրջանում երեխաններն ավելի շատ շփվուն են ուսուցչի հետ։ Նրա նկատմամբ հետաքրքրությունն ավելի է մեծանում, քան հասակակիցների,քանի որ նրա հեղինակությունը բարձր է։ Ժամանակի հետ վիճակը փոխվում է, աստիճանաբար ուսուցիչը դառնում է ավելի քիչ հետաքրքիր, կարևոր ու հեղինակավոր։ Փոխարենը մեծանում է հետաքրքրությունը հասակակիցների նկատմամբ։ Հաղորդակցման բնույթի արտաքին փոփոխություններին զուգահեռ տեղի է ունենում նրա ներքին բովանդակային վերակառուցում, փոխվում են շփման թեմաները և դրդապատճառները։ Եթե առաջին դասարանում ընկերոջ ընտրությունը որոշվում էր ուսուցչի գնահատականներով և ուսման հաջողություններով, ապա 2-3 դասարաններում միջանձնային հարաբերություններում աշակերտի կողմից ընտրություն է կատարվում ըստ անձնային արժանիքների և վարքի ձևերի գնահատման։

Այսպիսով՝ կրտսեր դպրոցական տարիքում դրվում է բարոյական վարքի հիմքը, յուրացվում են բարոյական նորմերը և վարքի կանոնները, ձևավորվում է անձնավորության հասարակական ուղղվածությունը։ Բարոյական գիտելիքները, պատկերացումները և դատողությունները տարիքի վերջում նկատելիորեն հարստանում են, դառնում ավելիզիտակցված, բազմակողմանի ու լնդիանրացված:[3,էջ 106]:

2.2. Կրտսեր դպրոցականների հաղորդակցման հմտությունների և կարողությունների ուսումնական պրոցեսում

Կրտսեր դպրոցական տարիքի երեխաների հաղորդակցական հմտությունները՝ որպես սոցիալական ադապտացիայի միջոց, համարում են կրտսեր դպրոցական տարիքի երեխայի հոգեբանական առանձնահատկությունները:

Կրտսեր դպրոցական տարիքը սոցիալական վարքի ուսուցման հարմարավետ շրջանն է, տարբեր սերի երեխաների միջև շփման մշակույթն է, հաղորդակման և խոսքային կարողությունների ձևավորումն է, սոցիալական իրավիճակների տարբերման միջոցն է:

Երեխան, դպրոց հաճախելով, առաջին հերթին իր համար բացում է նոր վայր սոցիալական տարածության մեջ, ինչպես նաև ձևավորվում է մարդկային նոր հարաբերություններ: Նրա առջև դրվում են պարտականություններ՝ կապված ուսուցման գործունեության հետ: Մեծահասակները, ուսուցիչը, անգամ կողմնակի մարդիկ շփվում են երեխայի հետ այնպես, ինչպես մեծ մարդու հետ, որը իր վրա է վերցնում սովորելու պարտականությունը: Ինչպես նշում են Դ. Բ. Էլկոնինը և Վ. Վ. Դավիթովը, երեխան տարրական դպրոցում սովորում է հատուկ հոգեբանաֆիզիկական և հոգեբանական գործողություններ, որոնք պետք է վերահսկեն թվաբանական գործողությունները, կարդալը, ֆիզկուլտուրան, նկարչությունը, գրելու աշխատանքը և ուսումնական գործունեության այլ ձևեր: Բավարար պայմանների և երեխայի մտավոր զարգացման հիման վրա տեսական գիտակցության և մտածողության զարգացման համար ստեղծվում են բավարար նախադրյալներ:[16, էջ 34. 8, էջ 85]

Երկրորդ դեպքում էլ կրտսեր դպրոցականների մոտ լավ զարգացած են ռեֆլեքսիվ կարողությունները, ես պարտավոր եմ մոտիվացիան գերակշռում է, ես ուզում եմ մետիվացիային: Բացի հատուկ մտավոր ունակությունների տիրապետելուց՝ երեխան ուսուցի վերահսկողությամբ սկսում է զարգացնել մարդկային գիտակցության հիմնական ձևերը (գիտությունները, արվեստը, բարոյականությունը և այլն):

Իսկ երրորդ դեպքում դպրոցը երեխայի առջև դնում է պարտականություններ՝ կապված խոսքի զարգացման հետ: Դասի ժամին դաս պատասխանելիս խոսքը պետք է լինի գրագետ, հակիրճ, արտահայտիչ և գեղեցիկ, շփման ժամանակ խոսքի կառուցումը պետք է համապատասխանի մեր սպառնալիքների, որը մեծ նշանակություն ունի հաղորդակցական կարողությունների ձևավորման համար: Երեխան պետք է իր վրա պարտականություն վերցնի իր ճիշտ խոսքի և այն ճիշտ կառուցելու համար, որպեսզի կարողանա կառուցել հարաբերություններ ուսուցիչների և հասակակիցների հետ:

Կրտսեր դպրոցականների զարգացման մեջ կարևորվում է այսպես

կոչված ,սոցիալական խոսքի գարգացումը, որտեղ փորձ է կատարվում մեկ այլ մարդու հաղորդել ինչ-որ բան: Երեխաների խոսակցությունները դիտելով և լսելով՝ Ժ. Պիաժեն բացահայտել է, որ սոցիալական խոսքը հակառակ է առօրյա խոսակցականին: Գիտնականը այն խոսքը, որի դեպքում մարդը խոսում է ինքն իրեն այլ մարդկանց ներկայությամբ, անվանել է կոլոկտիկ մենախոսություն: [12, էջ 65]:

Լ. Ս. Վիգոտսկին համարում էր, որ ինքնուրույն խոսքը ուղղորդում է երեխայի մտածողության գարգացմանը և գործունեությանը՝ օգնելով երեխային կատարել առաջադրանքը:[8, էջ 89] Նա ապացուցել է, որ ինքնուրույն խոսքը չի անհետանում, այլ ,միանում է մտքի հետեւ՝ վերածվելով արտաքին խոսքի: Եթե մտածողությունը և խոսքը ամբողջությամբ միավորվում են, պարտադիր չէ, որ երեխան մտածի բարձրաձայն, նա կարող է գործածել անձայն արտաքին խոսքը: Դա կատարվում է այն դեպքերում, եթե երեխան որոշում է իր վարքի դրսնորման սոցիալական խնդիրները, օրինակ՝ փողոց դուրս գալիս, կոնֆլիկտային իրավիճակներում, որոնք տեղի են ունենում խաղերի ժամանակ: Հետևաբար երեխայի հաղորդակցական կարողությունների ձևավորումը տեղի է ունենում լեզվի միջոցների ակտիվացման շնորհիվ: Լեզվի միջոցներով իր միտքը ազատ արտահայտելու կարողության դեպքում օգտագործվում են նախադասության տարբեր ձևեր: Երեխայի խոսքը, ինչպես մեծահասակինը, համարվում է մարդկային գիտակցության հատուկ ձևերից և միաժամանակ նրա տեսանելի արտացոլանքը, թե ինչպես է երեխան խոսում ազատ շփման ժամանակ(պատասխանում է հարցերին, պատմում է իրեն անհանգստացնող երևոյթների մասին, իրադարձությունների մասին): Կարելի է կազմել ներկայացում նրա մասին, թե ինչպես է մտածում, ընդունում և հասկանում իրեն շրջապատող մարդկանց:

Չորրորդ դեպքում էլ, հենց կրտսեր դպրոցական տարիքում կառուցվում են հարաբերություններ այլ մարդկանց հետ: Հատկապես կոլեկտիվ միջավայրում հայտնվում են վարքի յուրահատուկ դրսնորումներ: Սոցիալական հարաբերությունների երկու ոլորտ՝ ,երեխան մեծահասակ է և ,երեխան փոքրահասակ է, փոխներգործում են միմյանց վրա՝ հիերարհիսիկ կապի միջոցով: [7 էջ 125]

Շարունակելով հետազոտությունը երեխայի հոգեբանության այդ շրջանում՝ Վ. Սոլիման նշում է, որ ,երեխա-մեծահասակներ և ,երեխա-ծննդղներե ոլորտներում հայտնվում են հարաբերություններ՝ ,երեխա-ուսուցիչների հարաբերությունը: Երեխայի առջև դրված պարտականությունները, որոնք առաջադրում է ուսուցիչը, ևս ավելի ուշադրությումք է վերաբերվում, քան ընտանիքի կողմից առաջադրված պարտականություններին, չէ՞ որ շփման առաջնային պայմաններում հնարավոր է ինքնուրույն հայտնաբերել և գնահատել վարքը: Միայն ուսուցիչն է, որ դնելով աշակերտի առջև պահանջներ՝ գնահատելով նրա վարքը, ստեղծում է երեխայի վարքի

դրսեորման սոցիալականացման պայմաններ, որը բերում է սոցիալական միջավայրում ճիշտ դրսեորվելու կարողություն: Տարրական դպրոցում երեխան ընդունում է նոր պայմաններ, որոնք առաջարկված են ուսուցչի կողմից և աշակերտներն այս դեպքում փորձում են լավ կատարել պահանջները և հետևել կանոններին: Ուսուցիչը երեխայի համար դառնում է կերպար, որն ընդգծում է երեխայի հոգեբանական վիճակը ոչ միայն դասարանում դասերի ժամին, այլև համադասարանցիների հետ շփման ժամանակ, ինչպես նաև ընտանիքում: [10, էջ 45]

Դասի օրինակելի պլան

1-ին դասարան

Ըստածառաքայացայս արագը սառաւագության բարեւասպազմ, գուսազ, ուսար գարագագացում անեցաւ երեխաներին: Նբանք դժվարանում են կլյանել մտքերը, զգաց-մունքներն ու ասպարուները:

Թարգանաբար, մտածառաքայան թվայրկված տեսակները չեն սպառում մարդկային հնարավաբարությունների անբարձ հարստացությունը: Ինչպես իրավա-ցյանքնեն նկատել է Քեյք Ռոջերսը, որքան ավելի խար ենք ճանաչում բազմա-քնույթ մտածառաքայանը, այնքան փափախելի է դառնում մտածառաքայան տե-սակների ցանկը: Հ. Գարբրեթը ԲՄ տեսաբյունը գործուն և օգտակար մեթոդ է, որի կյանքառանը հնարավում է դառնում բացանայունը յուրաքանչյուր սովորական բնկանան ու մտածառաքայան ոճը և բար այդմ կասուցել սասանական գործըն-քացը:

Ստորև ներկայացնում ենք վերամիշյալ տեսաբյան կյանքառանը անցկաց- ված դասերի պլանավարման նմուշօրինակներ:

Առարկա՝ Մայքրեաֆ

Առաջին դասարան

Դասի թեման՝ Մեր փաքրիկ բարեկանները. կենդանյաներ

Դասի նպատակները՝

ա) Բանավոր կանոնակցության խորքի զարգացում:

բ) Պատումաբյաժ-ճայինապատճեն-քառ շրթայի գլուխակցության բնկանան անքանայում:

գ) Կենդանիների մասին ճանաչուական գլուխակցության նախորդում:

դ) Բարաքյան, նոգատարաքայան, հանդուրժականապատճեն դասատիւարա- կում:

ե) Դաստուակը և մատների նրբաշարժումների զարգացում:

Դասի կահավորումը ճայնազմիչ, խոտակալվառակ (Թալիմեն-«Մեր պատիկ աշխարհ»), փափակ խոտակալքներ, առարկաների ու կենդանիների պատկեր- ներ, կենդանիների ովոնակներ, բժշկի հագուստ, հեռուստացույց, DVD-«Բժիշկ Այրովուր»:

Դասի մեթոդը

Դասարանի 20 աշակերտներ նստած են խմբերում: Կազմվել է 5 խոգլանոց 4 խոմք:

Լեզվական մտածողություն

ա) Ուսուցիչը կարգում է նի հատված՝ Կ. Չուկովսկու «Բժիշկ Այրովուր» հերթիաթից:

բ) Աշակերտները «Այբենարան» 12-րդ էջում լվառում են թենատիկ նկարը և հյուսում փոքրիկ պատուաքյուն: Ուսուցիչը, անշուշտ, կարող է անփո- փիչ լրացներ կատարել և անբաղացնել նյութը:

գ) Վերնազման են տեքստը և մեկական բառով բնութագրամ յուրաքան- չյուր կենդանու:

Տրամաբանական-մաթեմատիկական

ա) Երեխաները լսած հատվածը համեմատում են դասազմիկ նկարի հետ և պատասխանում ուսուցչի հաբցերին:

- Նկարում պատկերված ո՞ր կենդանիները լսած հատվածում չկային:

- Քանի՞ կենդանի է սպասար թշշկին:

- Քանի՞ կենդանի է թշշկի ընդունարանում:

- Ընդունեն քանի՞ կենդանի է պատկերված:

բ) Յուրաքանչյուր խմբի առաջարկվում է պատուաքյունը մեկ նախա- դաստիւարուն: Պետք է որոշեն, թե քանի՞ բարից է այն բաղկացած:

- Բժիշկը բաժիշկ կենդանիներին:

- Ոզնին դպրու եկավ դեղի սրվակալ:

- Առօռ օկոնութեամ ունի:

Հյուր կենդանու:

Տրամաբանական-մաքենատիկական

ա) Երեխաները լսած հատվածը համեմատում են լասագրի նկարի հետ և պատասխանում ուսուցչի հարցերին:

- Նկարաւան պատկերված ո՞ր կենդանիները լսած հատվածում չկային:

- Քանի՞ կենդանի է սպասար թժշկվին:

- Քանի՞ կենդանի է թժշկվ լնումարանում:

- Ընդամենը քանի՞ կենդանի է պատկերված:

բ) Յուրաքանչյուր խնդիր առաջարկվում է պատությունից մեկ նախադասություն: Պետք է որաշեն, թե քանի բառից է այն բաղկացած:

- Թժշկվ բուժեց կենդանիներին:

- Ոզնին դպրու եկավ դեղին սրվակով:

- Արջը ջերմություն ունի:

- Առյուծը չի վախենում ցավից:

Յուրաքանչյուր խնդիր ստունում է իր նախադասության մադել՝ գունավոր բոլոր գոլակ: Երեխաները պետք է մկրատով կտրեն և անջատեն մասերը՝ բառերը, ապա հաշվեն դրանք:

գ) Յուրաքանչյուր խնդիր ստունում է հանելուկ և փորձում գուշակել:

Կա մի հոկա կենդանի,

Եվ իսելոք է, և քարի:

Յոք տարին մեկ անգամ

Զագ է տալիս աշխարհին:

Խորստմանկ է, արագավազ,

Պոչը երկար ու քավանմազ:

Գյուղ է մոռնում ճառ կամացուկ,

Հյուր կենդանու:

Տրամաբանական-մաքենատիկական

ա) Երեխաները լսած հատվածը համեմատում են լասագրի նկարի հետ և պատասխանում ուսուցչի հարցերին:

- Նկարաւան պատկերված ո՞ր կենդանիները լսած հատվածում չկային:

- Քանի՞ կենդանի է սպասար թժշկվին:

- Քանի՞ կենդանի է թժշկվ լնումարանում:

- Ընդամենը քանի՞ կենդանի է պատկերված:

բ) Յուրաքանչյուր խնդիր առաջարկվում է պատությունից մեկ նախադասություն: Պետք է որաշեն, թե քանի բառից է այն բաղկացած:

- Թժշկվ բուժեց կենդանիներին:

- Ոզնին դպրու եկավ դեղին սրվակով:

- Արջը ջերմություն ունի:

- Առյուծը չի վախենում ցավից:

Յուրաքանչյուր խնդիր ստունում է իր նախադասության մադել՝ գունավոր բոլոր գոլակ: Երեխաները պետք է մկրատով կտրեն և անջատեն մասերը՝ բառերը, ապա հաշվեն դրանք:

գ) Յուրաքանչյուր խնդիր ստունում է հանելուկ և փորձում գուշակել:

Կա մի հոկա կենդանի,

Եվ իսելոք է, և քարի:

Յոք տարին մեկ անգամ

Զագ է տալիս աշխարհին:

Խորստմանկ է, արագավազ,

Պոչը երկար ու քավանմազ:

Գյուղ է մոռնում ճառ կամացուկ,

Հայ ու աքար տանամ ծածուկ:
Տարվա տարբեր եղանակին
Տարբեր մուշտակ տնի հազին:
Քնամ է միշտ աչքեպ բաց,
Վախկոտ է նա, շուպազ՝ ճաքած:
Մելլասեր է, փնթիփնթան,
Ծոսքար է՝ քարքը վրան,
Ամրալջ ձմեռ իր որջոս
Խորդ քուն է նա մոռնում:

Դիդակտիկ խաղ՝ «Կենդանիների խնջույքը»

Խաղն անցկացվում է փափուկ խաղալիքներով: Խաղավար կատարն ընդունում է հյուրերին՝ շանը, արջին, նապաստակին, աղվեսին և մկանը: Կատարն նրանց նստեցնում է սեղանի շուրջ և յուրաքանչյուրի վլմաց խառը ձևավ դնում է ուստելիքներ (նկարներավ): Սակայն հյուրերը ոչինչ չեն ուստում: Կատարն վլմաց է երեխաներին՝ հարցնելով, թե ինչից են նրանք դժգոհ: Յուրքանչյուր խնդիր 1 աշակերտ մոտենում է և փորձում ուղղել կատովի սխալները: Շանը հյուրախրսում են ոսկրպավ, մկանը՝ պանրպավ, արջին՝ մելլապավ, նապաստակին՝ կաղամբով, խոկ աղվեսին՝ հավով:

Միջանձնային մտածողություն

ա) Յուրաքանչյուր խամբ ստանում է քարտ՝ կենդանու պատկերավ: Հանձնարարվում է տեղեկություններ հայտապնդել այդ կենդանու մասին: Աշակերտուները խնդրում քննարկում են: Այնուհետև անքաղական տեղեկատվություն ներկայացնում է խնդիր ավագը: Ուսուցիչը, լրացնելով կատարելով, անփափում է ասվածը:

I խումբ - Փլան ունի երկար կենդիր: Այն ամենամեծ ցանաքային կենդանին է: Զագ է ունենում 7 տարին մեկ անգամ: Վարժեցրած փլերն օգնում են մարդկանց ծանր բեռներ փոխադրել:

Ուսուցիչ - Փլերն ապահում են Աֆրիկայում և Հնդկաստանում: Փլան միակ ներուժներ ունի ամեն 4 ձամել:

Դիդակտիկ խաղ՝ «Կենդանիների խնջույքը»

Խաղն անցկացվում է փափուկ խաղալիքներով: Խաղավար կատարն ընդունում է հյուրերին՝ շանը, արջին, նապաստակին, աղվեսին և մկանը: Կատարն նրանց նստեցնում է սեղանի շուրջ և յուրաքանչյուրի վլմաց խառը ձևավ դնում է ուստելիքներ (նկարներավ): Սակայն հյուրերը ոչինչ չեն ուստում: Կատարն վլմաց է երեխաներին՝ հարցնելով, թե ինչից են նրանք դժգոհ: Յուրքանչյուր խնդիր 1 աշակերտ մոտենում է և փորձում ուղղել կատովի սխալները: Շանը հյուրախրսում են ոսկրպավ, մկանը՝ պանրպավ, արջին՝ մելլապավ, նապաստակին՝ կաղամբով, խոկ աղվեսին՝ հավով:

Միջանձնային մտածողություն

ա) Յուրաքանչյուր խամբ ստանում է քարտ՝ կենդանու պատկերավ: Հանձնարարվում է տեղեկություններ հայտապնդել այդ կենդանու մասին: Աշակերտուները խնդրում քննարկում են: Այնուհետև անքաղական տեղեկատվություն ներկայացնում է խնդիր ավագը: Ուսուցիչը, լրացնելով կատարելով, անփափում է ասվածը:

I խումբ - Փլան ունի երկար կենդիր: Այն ամենամեծ ցանաքային կենդանին է: Զագ է ունենում 7 տարին մեկ անգամ: Վարժեցրած փլերն օգնում են մարդկանց ծանր բեռներ փոխադրել:

Ուսուցիչ - Փլերն ապահում են Աֆրիկայում և Հնդկաստանում: Փլան միակ կենդանին է, որն ունի 4 ձամել:

II խումբ - Աղվեսը զիշտափի և խարանանկ կենդանի է: Ունի երկար, քավանագ պյա: Սիրամ է թշուններ փախցնել, լրա համար էլ նրան հաճախ գոյլ աղվեսն են անվանում: Աղվեսի նարքին թանկարժեք է:

Ուսուցիչ - Իրականում աղվեսը կենդանիներից ամենախպամանկը չէ: Աղվեսի բույնը միշտ գաղտնի նույր է ունենում:

III խումբ - Նապաստակը վախկոտ է, բայց շատ արագավազ: Նա երկար ականջներ ունի: Ծել աչքերի պատճառավ նրան շլմկ են անվանում: Սիրամ է բանջարեղեն: Գայլն ու աղվեսը նրան թշնամիներն են:

Ուսուցիչ - Նապաստակը ռնում է տարեսո ուսուց Թշնամինենութա սուրառուսուն-

Սիցանձնային մտածողություն

ա) Յուլիաքանչյուր խումբ ստունուն է քայլու՝ կենդանու պատվերով: Հանձնարարված է տեղեկաբյուններ համապետ այդ կենդանու մասին: Աշակերտները խորուն քննարկած են: Այնուհետև ամրագրական տեղեկատվաբյուն ներկայացնուն է խորի ավագը: Ուսուցիչը, լրացնուեր կատարելով, առվափառ է առվածը:

I խումբ - Փլու ունի երկար կինիք: Այն ամենամեծ ցամաքային կենդանին է: Զագ է ամենում 7 տարին մեկ անգամ: Կարժեցրած փղերն օգնում են մարդկանց ծանր բեռներ փոխառութել:

Ուսուցիչ - Փղերն ապրան են Աֆրիկայում և Հնդկաստանում: Փլու միակ կենդանին է, որն ունի 4 ծունկ:

II խումբ - Արվեսը զիշատիչ և խարամանկ կենդանի է: Ունի երկար, քավաճագ պոչ: Միրուն է բռչուններ փախցնել, լրա համար էլ նրան հաճախ գոյլ աղվես են անվանում: Արվեսի նորթին քանիկարժեք է:

Ուսուցիչ - Երականուն արվեսը կենդանիներից ամենախարանանկը չէ: Արվեսի բույնը միշտ գալունի նույզ է ունենում:

III խումբ - Նապատակը վախիկոտ է, քայց շատ արագավազ: Նա երկար ականջներ ունի: Շեղ աշքերի այստնառով նրան շլյուկ են անվանում: Միրուն է բանջարեղեն: Գայլն ու արվեսը նրա քշնամիներն են:

Ուսուցիչ - Նապատակը քննուն է աշքերը քաց: Թշնամիներից պաշտպանվելու համար ձմռանը նրա նորթին սպիտակ գույն է ստանում:

IV խումբ - Արջը բլպտու, ծուռքաթ, զիշատիչ կենդանի է: Նա միանգանից չի ուսում որսը, քաղնում է մի քանի օր: Մննում է նաև պտուղներով, մրջուններով: Շատ է սկրան մելք և տաճած: Արջի ձագին անվանում են քոքոք:

Ուսուցիչ - Արջերը լինուն են սև, գորշ և սպիտակ: Սպիտակ արջն ապրուն է հյուսիսային քենուուն:

Տարածական մտածողություն

ա) Գիտուն են «Թժիշկ Այրավութը» մուլտֆիլմից մի հատված:

բ) Ներկրուն են դասագրքուն տրված նկարները՝ օգտվելով թեմատիկ նկարի գոյներից:

Երաժշտական մտածողություն

Երգուն են Թալինեի «Մեր քարեկամ կենդանիները» երգը՝ ձայներիցի ուղեկցությանը:

Կհաչեն բոլոր շոները՝

Հաֆ, հաֆ, հաֆ, հաֆ, հաֆ:

Կշարժեն փաքիկ պաշերը՝

Հաֆ, հաֆ, հաֆ, հաֆ, հաֆ:

Կրկներզ - *Կուզեն լընկերանալ,*

Մեզի հետ ուրախ իսպալ,

Կուզեն լընկերանալ

Եվ մեզ հետ ուրախ իսպալ:

Կմլավեն վիլսիկները,

Մյա՞մ, մյա՞մ, մյա՞մ,

Կլիզեն զայզ քարիկները՝

Մյա՞մ, մյա՞մ, մյա՞մ:

Կրկներզ:

Կերգեն միշտ բռչունները՝

Եվ մեզ հետ ուրախ իսպալ:
Կմլավեն փիսիկները,
Մյա՞ո, մյա՞ո, մյա՞ո,
Կլիգեն զոյզ քաքիկները՝
Մյա՞ո, մյա՞ո, մյա՞ո:

Կրկներգ:
Կերգեն միշտ քռչունները՝
Ծի՞վ, ծի՞վ, ծի՞վ, ծի՞վ, ծի՞վ,
Կշարժեն իրենց քևերը՝
Ծի՞վ, ծի՞վ, ծի՞վ, ծի՞վ, ծի՞վ:
Կրկներգ:

Ներանձնային նտաժողություն

Յուրաքանչյուր աշակերտ տանը նախապես պատրաստել է իր նախընտրած կենդանու լինակը, ինչպես նաև ձևալորել նրա նասին փոքրիկ նկարագալք գրքույկ: Անհատական գրքույկում ծննդների օգնությանք գրվել են կենդանիներին վերաբերա հանելուկներ, փոքրիկ ոտանավորներ և առած-ասացվածքներ մասին: Ամեն մեկն ասում է լրացնից իր ընտրապերյանք սպառածը:

- Փորձված աղլեսը զոյզ ոտքերալ է քակարպն ընկնում:
- Մի կրակոցով 2 նապաստակ չես խվի:

-
- Արջը 7 երգ գլուխ, 7-ն էլ՝ տաճակ մասին:
  - Շան ևետ ընկերացինք, փայտը ձեռքիցդ վար մի՛ գցիր:
  - Տան կատուն էլ, պլատի սիրան լինի:
  - Աղլեսի լաւնը խալալին շիաստի, ասաց՝ խակ է:
  - Կատվի խալ, մկան՝ մահ:
  - Թե դու աղլես ես, ես քո պոչն եմ:

Խաղ՝ «Որն է ավելքրդը»

Պատուանի լրաց լրպան են արտարկայական նկարներ՝ արջ, այծ, նապաստակ, փափր, ընձուռլու: Ելեխանները գուշակում են, որ միայն այծն է ընտանի կենդանի:

Խոնքով արտասանում են այծի մասին իրենց խնացած ոտանավորը՝ համապատասխան շարժումներով:

*Այծն եմ, այծը, տնեմ պազեր,
Ամեն մեկը՝ մի-մի սասեր:
Քայլից անզամ չեմ վախենում,
Մի բանից եմ ես ամաշում.
Կարծ է պազը մեր ալջ ցեղաւմ,
Ճանճերը մեզ շա ն են նեղաւ:*

Սարմնաշարժողական մտաժողություն

ա) Յուրաքանչյուր խոնքից մեկ երեխա ննջախառվի միջոցով ներկայացնում է որևէ կենդանու՝ նմանակելով նրա շարժուածությունը: Նրա խոնքի նյութ անդամները պետք է գուշակեն, թե որ կենդանին է:

բ) Դերային խառվի նիջոցով բեմայան են «Բժիշկ Այրովսով նոտ» լրպանը՝ օգտագործելով տանը պատրաստված լինակները: Յուրաքանչյուր խոնքից մեկ աշակերտ կատարած է բժշկի դերը, նյասները՝ կենդանիների:

Գասի վերջում երեխանները ստանուն են խրախուսական նվերներ՝ կենդանիների նկարներով ներկելու գրքույկներ:

Մարմնաշարժողական մտածողություն

ա) Յուրաքանչյուր խմբից մեկ երեխա մնջախաղի միջոցով ներկայացնում է որևէ կենդանու՝ նմանակելով նրա շարժուձևը: Նրա խմբի մյուս անդամները պետք է գուշակեն, թե որ կենդանին է:

բ) Դերային խաղի միջոցով բեմադրում են «Քժիշկ Այրովիտի մտո» դրվագը՝ օգտագործելով տաճը պատրաստված դիմակները: Յուրաքանչյուր խմբից մեկ աշակերտ կատարում է բժշկի դերը, մյուսները՝ կենդանիների:

Դասի վերջում երեխաները ստանում են խրախոսական նվերներ՝ կենդանիների նկարներով ներկելով գրքույկներ:

Աշխատանքը նախատեսված է 2 դասաժամի համար:

Շփումը դառնում է սոցիալական հարաբերությունների դպրոց: Երեխան անզիտակցորեն իր համար ստեղծում է շփման տարբեր ձևեր: Ինչպես նաև անզիտակցորեն նա փորձում է այդ ձևերը՝ հենվելով իր սեփական հնարավորությունների վրա: Այս ձևով հենց ընտանիքը, ուսուցիչը և գործընկերները օգնում են կրտսեր դպրոցականին, որ նա կարողանա կատարել իր առջև դրված պահանջները և ընդունի դրանք: Ե. Ե. Սապագովան նշում է, որ կրտսեր դպրոցականների ուսումնական գործունեության առանձնահատկությունները ստեղծում են հաղորդակցական կարողությունների ձևավորման համար հարմար պայմաններ: Այլ կերպ ասած ուսումնական գործունեությունը ,շրջում է երեխային իր վրաե, պահանջում է ռեֆլեքսիա՝ ,ինչպիսին եմ եղելե և ,ինչպիսին եմ դարձելե հարցերի գնահատականը: Ուսումնական գործունեությունը սկսվում է այն ժամանակ, երբ աշակերտը կարողանում է ինքնազնահատել: [14, էջ 36]

Հինգերորդ դեպքում ուսումնական գործունեության մեջ արդյունավետություն կնկատվի միայն այն դեպքում, եթե երեխան կարողանա ուղղորդվել իր հոգեբանական գործընթացներով և վարքով: Դա հնարավորություն է տալիս ենթարկվել ուսուցիչներին և դպրոցի կարգապահությանը և նպաստում է հոգեբանական գործընթացների նոր որակների ձևավորմանը: Նա կարողանում է գործողության համար որոշել նպատակ, գտնել նպատակին հասնելու միջոցներ: Կրտսեր դպրոցական տարիքի երեխաների համար այս հոգեբանական գործընթացի ձևավորումը համարվում է հիմք ոչ միայն նրանց արդյունավետ ուսուցման համար, այլ նաև նրանց հաղորդակցական կարողությունների ձևավորման համար, որը կապված է երեխաների սոցիալական ադապտացիայի հետ:

Վեցերորդ դեպք. Հոգեբանների կեղմից ապացուցված է, որ կրտսեր դպրոցականներից շատերը նախապայմաններ են ստեղծում սոցիալական կրկնոր որակների ձևավորման համար: Նոր սոցիալական հարաբերությունների և կապերի հարմարվելը, որտեղ սկսում է ձևավորվել անհատը, սահմանվում է նրանով, որ երեխան մտնում է նոր կողոկտիվ. Ի՞նչ տեղ է գրավում այդտեղ,

ինչպէ՞ս է շփում դասընկերների և մեծահասակների հետ, ինչպէ՞ս է վերաբերվում դպրոցին, ինքն իրեն որպէս աշակերտի: Կրտսեր դպրոցականների հաջող ադապտացիայի համար, ինչպէս ցույց է տալիս փորձը, անհրաժեշտ է հիմք ընդունել նրանց այնպիսի անձնական որակները, ինչպիսիք են շփումը, բարյացակամությունը և անմիջականությունը: Շիման տակ մենք հասկանում ենք երեխաների փոխհարաբերություններ կառուցելու կարողությունները, ինչպէս մարդկանց, այնպէս էլ դասընկերների հետ: Դա հնարավորություն է տալիս շիման մեջ լինել ակտիվ, չվախենալ, առաջինը սկսել շփումը անձանոթ երեխաների հետ, ուսուցչի հետ, այդ դեպքում օգտագործելով խոսքի մշակույթի կանոնները, դասընկերների հետ կարողանալ ստեղծել հարմար գործունեություն (խաղային, ձանաշողական, աշխատանքային և այլն): Հաղորդակցական կարողությունների ձևավորման և համագործակցության համար շփումը հանդիսանում է հիմք: Բարյացակամությունն արտահայտվում է դիմացինին ընդունելու այնպիսին, ինչպիսին նա կա կարողությամբ, մյուսին լսելու կարողությամբ, նրան հասկանալ փորձելով, պատրաստակամ լինել մյուսին օգնելու համար:

Կրտսեր դպրոցականների ևս մեկ առանձնահատկություն կա, որը հնարավորություն է տալիս ավելի լավ լուծել հաղորդակցման կարողությունների ձևավորման խնդիրը, որը միջոց է նրանց սոցիալական ադապտացիան իրականացնելու համար: Երեխաները չեն կորցրել իրենց հետաքրքրությունը խաղի նկատմամբ, և դա հնարավորություն է տալիս ուսուցման գործընթացը կազմակերպել յուրօրինակ և հետաքրքիր: Խաղը կարելի է նաև օգտագործել հաղորդակցական կարողությունների ձևավորման համար, ինչպէս նաև ճիշտ սոցիալական վարք ձևավորելու համար: Այս առանձնահատկությունները մենք օգտագործել ենք ամբողջությամբ՝ ներառելով տարբեր մեթոդիկ հնարներ, որտեղ հավաքված են խաղերը: Խաղերը օգտագործվում են առկա գիտելիքների ամրապնդման և հաղորդակցական կարողությունների ձևավորման համար ինչպէս դասերի ժամանակ, այնպէս էլ դրանից դուրս(դասամիջոցներին, ֆիզկուլտ դադարների ժամանակ, դաստիարակչական գործընթացների ժամանակ):

Այն երեխաները, որոնք հոգեբանորեն պատրաստ չեն դպրոցին, ապա որպէս կանոն նրանց մոտ բացակայում են տարիքին համապատասխանող ձևավորված որակները և կարողությունները: Նրանց վարքը բնորոշվում է անկազմակերպվածությամբ: Նրանք լինում են անկարգապահ ակտիվ, կամ էլ հակառակ՝ անհամեմատ դանդաղաշարժ, ներամփոփ: Այսպիսի երեխաները վատ են գիտակցում շիման վիճակի առանձնահատկությունները և դրա համար էլ շատ հաճախ իրենց դրսևորում են ոչ աղեկվատ: Խաղերի ժամանակ նրանք խախտում են կանոնները, ստեղծում են իրադրային իրավիճակներ: Այս ձևով դպրոցում երեխայի ուսուցման նախնական շրջանում սկսվում են ձևավորվել սոցիալական կարևոր որակներ, որոնք հնարավորություն են տալիս սոցիալական ադապտացիան արագ ձևավորել:

Եզրակացություն

Մասնագիտական գրականության վերլուծության արդյունքում ստացված տվյալների հիման վրա եկանք հետևյալ եզրակացությունների՝

Կրտսեր դպրոցական տարիքը համարվում է ուսումնական գործունեության առավել պատասխանատու փուլ։ Այս տարիքում առաջատար է դառնում նոր գիտելիքների, ունակությունների և հմտությունների ձեռք բերումը, ինտենսիվորեն զարգանում և որակապես փոխվում են ձանաշղղական գործընթացները՝ ձեռք բերելով միջնորդավորված և կամածին բնույթ։

Կրտսեր դպրոցական տարիքը ստեղծում է մեծ հնարավորություններ անձի բարոյական որակների և դրական գծերի ձևավորման համար։

Հաղորդակցումը մարդու փոխներգործելու կարողությունն է այլ մարդկանց հետ։

Կրտսեր դպրոցական տարիքում ձևավորվող և զարգացող հաղորդակցական ունակությունների վերաբերյալ առկա տեսական և գործնական մոտեցումների ուսումնասիրությունը ցույց տվեց, որ այդ հաղորդակցական ունակությունների ձևավորման աստիճանը ազդում է ոչ միայն երեխաների կրթության արդյունավետության վրա, այլ նաև նրանց սոցիալականացման և անձի ամբողջական զարգացման վրա։

Հաղորդակցումը ինքնին հանդիսանում է աշակերտների բազային հատկանիշներից մեկը, որը մի կողմից ապահովում է ուսման մեջ հաղորդակցման գործընթացի արդյունավետ ընթացքը, իսկ մյուս կողմից՝ ձևավորվում և հղկվում է արդյունավետ ուսումնական գործընթացի ընթացքում։

Հաղորդակցական գործընթացի զարգացման առավել արդյունավետ շրջան է համարվում դպրոցական տարիքը։

Հաղորդակցումը մեծ նշանակություն ունի կրտսեր դպրոցականի հոգեկանի ձևավորման, նրա՝ որպես անձնավորություն զարգացման, ողջամիտ և բարոյական վարքի կայացման գործում։

Կրտսեր դպրոցական տարիքում հաղորդակցումը մեծ ազդեցություն ունի կրտսեր դպրոցականի ինքնազնահատականի, ինքնահաստատման, սեփական <<ես>>-ի գիտակցման, ինչպես նաև դպրոցական միջավայրին արագ հարմարեցման/ադապտացիաի/ գործում։

Երեխայի հոգեկան զարգացման համար հատկապես մեծ նշանակություն ունի հաղորդակցումը մեծերի հետ օնտոգենեզի վաղ շրջանում։ Կրտսեր դպրոցական տարիքի երեխաների զարգացման համար առանձնահատուկ է մեծահասակների հետ հաղորդակցումը։ Հաղորդակցման հաճախականությունը, նրա բազմազան պարունակությունը, նպատակը և միջոցները երեխայի զարգացման գործում կարևոր դեր են կատարում։

Կրտսեր դպրոցականների անձի ձևավորումը տեղի է ունենում մեծահասակների և հասակակիցների հետ հարաբերության, ուսումնական գործունեության և

հաղորդակցման ազդեցության տակ:

Օգոազործված գրականության ցանկ

- 1.ԱԼԵՔՍԱՆՅԱՆ Ա. ՍԻԶԱՆԶԱՅԻՆ ՀԱԴՐԴԱԿՑՄԱՆ ԻՐԱԿԱՆԱՑՈՒՄԸ
ԿՐԹԱԿԱՆ ԳՈՐԾԸՆԹԱՑՈՒՄ Երևան 2015
  2. Ասատրյան Զ. <<Տարրական կրթություն մանկավարժություն>> Էջ 25
  3. Թունյան Զ.Ե. Երիցյան Լ.Մ <<Կրտսեր դպրոցականի հոգեբանություն>>
  4. Խուլդյան Ա. Ս. <<Անձիքը գացման ճգնաժամային տարիքները>>-Երևան:
Զանգակ - 97, 2004.
  5. Կարապետյան Վ.Ս. Գեվորգյան Մ.Ռ. Բերբերյան Ա.Ս. Պետրոսյան Ռ.Ս.
Խաչատրյան Հ.Վ. <<Կրթության հոգեբանության դասախոսությունների
ժողովածուների ժամանակաշրջանը>>
  6. Бодалев, А. Психология общения. М., 2002,
  7. Выготский, Л.С. Педагогическая психология / Л.С. Выготский. – М. :
Просвещение, 1991
  8. Давыдов, В.В. Проблемы развивающего обучения / В.В. Давыдов. – М. :
Педагогика, 1986.
  9. Гонина О.О. <<Психология младшего школьного возраста>>
  10. Мухина, В.С. Возрастная психология / В.С. Мухина. – М. : Академия, 2002.
  11. Немов.Р.С. <<Психология>> кн 1 Москва 2008
  12. Пиаже, Ж. Речь и мышление ребёнка / Ж. Пиаже. – М., 1994.
  13. Подласый. И. Петагогика: общие основы. Процесс обучения. М., 2000 кн 1
  14. Сапогова, Е.Е. Своеобразие переходного периода у детей 6–7летнего
возраста / Е.Е. Сапогова // Вопросы психологии. – 1986. – № 4.
  15. Цукерман Г.А. Как младшие школьники учатся учиться? - М.; Рига, 2000. - С.
80-83
  16. Эльконин, Д.Б. Психология обучения младшего школьника / Д.Б. Эльконин. –
М., 1974.
- <https://armineab.wordpress.com> , Դպրոցահասակ երեխայի անձի զարգացման
հիմնական օրինաշփություններն ու առանձնահատկությունները Խանամիրյան
http://loveread.ec/read_book.php?id=60624&p=9